

PŘIBÁŇ, Michal: ČESKÁ LITERÁRNÍ NAKLADATELSTVÍ 1949 – 1989. Praha : Academia, 2014. 649 s.

Nebýva zvykom, aby sa publikácie o knižnej kultúre a knižnom trhu pravidelne objavovali v edičných plánoch nakladateľstiev. O to pozitívnejšie preto hodnotíme počín vydavateľstva Academia, ktoré na konci roku 2014 uviedlo na trh hneď dve zásadné publikácie venované knihám: monografiu knihovedca Zdeňka Šimečka a literárneho vedca Jiřího Trávnička *Knihy kupovati*, s podtitulom *Dějiny knižního trhu v českých zemích* a publikáciu pracovníkov Ústavu pro českou literaturu AV ČR *Česká literární nakladatelství 1949 – 1989*, pripravenú pod editorským vedením Michala Přibáňa. Napriek tomu, že obidve práce vyšli temer súběžne, každá z nich ponúka čitateľovi odlišný záber i prístup k téme. Kým Trávničkova a Šimečkova monografia je prepracovanou verziou Šimečkovho pôvodne nemeckého textu z roku 2002 (ŠIMEČEK, Zdeněk: *Geschichte des Buchhandels in Tschechien und in der Slowakei*. Wiesbaden : Harrassowitz, 2002, 225 s.) a pojednáva o dejinách českej knižnej kultúry od počiatkov kresťanstva až po súčasnosť komplexne, slovníková príručka kolektívu autorov AV ČR ponúka päťdesiat dôkladne selektovaných a abecedne radených hesiel nakladateľstiev činných v období komunistického režimu.

Publikácia *Česká literární nakladatelství* stojí na výsledkoch päťročného výskumu a spolupráce desaťčlenného tímu pracovníkov Ústavu pro českou literaturu AV ČR, na čele s lexikografom a literárnym historikom Michalom Přibáňom. Ten publikáciu nielen editorsky pripravil, ale k nej napísal aj úvodnú štúdiu, v ktorej predstavil zámer autorov, štruktúru práce a náčrt základných momentov vývoja českej nakladateľskej scény v druhej polovici 20. storočia. Čo do počtu hesiel mu pri zostavovaní slovníka asistovali najmä Michal Jareš a Veronika Košnarová. Podľa Přibáňových slov práca nenahradzuje dosiaľ neexistujúce *Dejiny nakladatel'skej činnosti v povojnovom Československu*. Je ale nutné podotknúť, že literárnu históriu posúva výrazne k naplneniu tohto cieľa. Oproti dosiaľ existujúcej *Encyklopedii českých nakladatelství 1949 – 2006* z pera Jana Haladu (Praha : Libri, 2007, 378 s.) sa editor rozhodol uprednostniť dôkladnú heuristiku, prísnu selekciu a vyčerpávajúci popis vybraných hesiel. Preto tu oproti Haladovej encyklopédii s krátkou charakteristikou približne 700 existujúcich i zaniknutých nakladateľstiev nachádzame úzky a detailný výber len 50 z nich.

Ich zloženie a výber determinovali jednak socio-ekonomické okolnosti vývoja knižného trhu v druhej polovici 20. storočia, ako aj zameranie autorov na „literárne nakladateľstvá“ – t. j. podniky, ktoré významne spoluvytvárali súdobý literárny život, „*popřípadě do něj alespoň osobitým způsobem zasáhli*“ (s. 14). Čitateľ v publikácii nájde veľké štátne vydavateľstvá, ktoré sa primárne zameriavali na beletriu, literárnu vedu a publikácie o iných druhoch umenia, vedách o umení, humanitných vedách a spoločenskej a kultúrnej publicistike (Albatros, Československý spisovatel', Odeon, Lidové nakladatelství, Melantrich, Mladá fronta a Vyšehrad), ako aj tie, ktoré tento zámer napĺňali sekundárne (Naše vojsko, Mír, Novinář, Olympia, Orbis, Práce, Panorama, Umění lidu a ďalšie). Z kontextových dôvodov autori do heslára zaradili aj podnik zahraničného obchodu Artia, ktorý zohral dôležitú ekonomickú a propagačnú úlohu, avšak jeho domáca produkcia

bola v porovnaní s ostatnými podnikmi efemérna; či výtvarné nakladateľstvo Obelisk a vydavateľstvo kníh a časopisov pre osvetových pracovníkov Osvěta. Pozitívnym momentom je zaradenie štrnástich krajských nakladateľstiev, ktoré vznikali v päťdesiatych rokoch 20. storočia a ktorých existencia bola od začiatku limitovaná prekážkami (zásobovanie papiera, publikačná komisia). Popri dlhodobo etablovaných (Blok, Kruh, Profil, Růže, Severočeské nakladatelství, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Západočeské nakladatelství) sa tu nachádzajú aj tie, ktoré sa pre krátkosť existencie nestihli profilovať a ich úloha z pohľadu literárnej histórie zostáva marginálna (KN Gottwaldov, KN Karlovy Vary, KN v Havlíčkově Brodě či Úder). Špecifickú oblasť predstavujú heslá českých exilových nakladateľstiev, u ktorých autori nezohľadnili geopolitické hľadisko a ich zaradenie odôvodnili faktom, že všetci autori boli pred svojim odchodom do exilu publikačne činní v domácich nakladateľstvách. Z celkového počtu českých vydavateľstiev pôsobiacich za hranicami ČR ale čitateľovi predkladajú len osem najdôležitejších – Křesťanská akademie a Sklizeň svobodné tvorby z exilovej vlny po 1948 a Arkýř, Index, Konfrontace, Poezie mimo domov, Rozmluvy a Sixty-Eight Publishers po auguste 1968. Absentujú však heslá o samizdatových edíciách, ktorým by autori podľa slov editora radi v budúcnosti venovali podobne koncipovanú *Encyklopédiu českého literárneho samizdatu*. Jediný zástupca polooficiálnych združení, ktoré sa usilovali obchádzať štátny dohľad nad vydávaním kníh obsiahnutý v lexikone je Jazzová sekce. Na mieste sa vynára otázka, či nebolo vhodnejšie zaradiť heslá o exilových vydavateľstvách do pripravovanej publikácie o samizdatových vydaniach, respektíve od ich výberového zaradenia v slovníku neupustiť úplne. Najmä ak zoberieme do úvahy existujúce publikácie A. Zacha i samotného M. Příbáňa uvedené v záverečnom zozname literatúry.

Čo sa týka časového vymedzenia skúmaného obdobia, to na jednej strane vymedzuje prijatie zákona č. 94/1949 Sb o vydávaní a rozširovaní kníh, hudobnín a iných neperiodických publikácií, ktoré zo 400 existujúcich vydavateľstiev v prvej fáze vytvorilo 36 štátom kontrolovaných a regulovaných organizácií. Na druhej strane ho limituje koniec roka 1989, kedy zaniká ideologický i zákonný rámec vydavateľskej a distribučnej siete, čo postupne vyústilo do knižnej krízy v deväťdesiatych rokoch. Autori však neváhali vybrané časové obdobie prekročiť obidvomi smermi: či už v prípade vydavateľstiev Orbis a Vyšehrad, keď prehľad začínajú v období prvej republiky (pri Melantrichu dokonca od založenia podniku na konci 19. storočia), alebo v prípade nakladateľstiev, ktoré prekonal ekonomické problémy a majetkové zmeny sledujú ich vývoj až do redakčnej uzávierky projektu (Albatros, Mladá fronta).

V kontexte časového vymedzenia, publikácia nadväzuje na dlhodobý projekt internetového *Slovníka českých nakladatelství 1849 – 1949* (www.slovník-nakladatelství.cz), ktorý založil, spravuje a postupne dopĺňa kultúrny historik a bibliograf Aleš Zach. Ten zároveň predkladanú slovníkovú príručku spolu s Ivou Málkovou i recenzoval. Keďže publikácia vznikala v súvislosti s grantovým projektom GA ČR *Slovník české literatury po roce 1945 on-line* (www.slovníkceskeliteratury.cz), za ktorým stojí kolektív pracovníkov Ústavu pro českou literaturu AV ČR, nie je náhodné, že sa nakladateľský heslár kryje s obsahom vybraných hesiel internetového slovníka. Výhodou tohto prepojenia je fakt, že jeho elektronickú verziu autori postupne doplnili aj o heslá nakladateľstiev založených po roku 1989.

Za prípravou slovníka je vidieť veľký kus heuristickej práce. Autori pracovali s do-
siaľ nespracovanými alebo len čiastočne spracovanými nakladateľskými fondami ulože-
nými najmä v Národnom archíve v Prahe, v Štátnom oblastnom archíve v Prahe, v Lite-
rárnom archíve PNP a ďalších zemských a oblastných archívoch (v prípade vydavateľstva
Naše vojsko i v Archíve bezpečnostných zložiek). Nezastupiteľnú úlohu pri príprave zo-
hrali i súkromné archívy, ku ktorým sa bádatelia dostávali prostredníctvom osobných
kontaktov na niekdajších pracovníkov nakladateľstiev, a dobová tlač. Práve fotografie
a faksimile takto získaných listov pridávajú slovníku na vizuálnej atraktivnosti. Práca
obsahuje vyše 300 položiek obrazového materiálu, ktorého detailný zoznam i s popisom
nájde čitateľ na jej konci. Popri spomínaných faksimile a dobových fotografiách obsahu-
je najmä reprodukcie knižných obálok, nakladateľských časopisov, zborníkov a iných
tlačovín.

Heslár je radený abecedne, a to na základe najužívanejšej tradičnej podoby názvu
nakladateľstva, či už sa jednalo o posledný alebo ten najdlhšie používaný variant. Všetci
autori pri príprave hesla dodržiavali presne stanovenú štruktúru, ktorá zahŕňala stručné
dejiny podniku, organizačnú štruktúru, výklad produkcie, súvisiace informácie rôznej po-
vahy a nekomentované súpisy edícií, zobrazených spisov a periodík. Na konci každého
hesla sú uvedené všetky dostupné alebo zistené pramene, pričom práve kvôli všeobecné-
mu nedostatku odbornej literatúry k jednotlivým podnikom autori zaradili aj výber diplo-
mových, rigorózných a dizertačných prác. Každé heslo zároveň graficky spravidzajú
všetky zistené vydavateľské značky.

Práve slovníkový charakter a detailnosť poskytnutých informácií spôsobujú, že sa
kniha nedá obsiahnuť na jedno prečítanie a ako zásadná príručka (s 64-stranovým men-
ným registrom!) je určená predovšetkým literárnym vedcom a historikom. Jej vizuálna
stránka a najmä podrobný súpis edícií však otvára možnosti jej využitia laickou verejnou-
ťou pri návštevách kamenných alebo elektronických antikvariátov.

Monika Kapráliková

Mgr. Monika Kapráliková, PhD.
Státní fond kinematografie
Veletřní palác
Dukelských hrdinů 47
170 00 Praha 7
ČR
e-mail: m.kapralikova@gmail.com